

دانشگاه زابل

پردیس خودگردان

مدیریت تحصیلات تکمیلی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

موضوع:

تحلیل فضایی دسترسی به مراکز آموزشی دهستان محمدآباد شهرستان
هامون

استاد راهنما:

دکتر حمید حیدری مکرر

استاد مشاور:

دکتر صادق اصغری

نگارش:

سید علی طباطبائی

آذر ۱۳۹۲

تقدیم به:

روح پدر و مادر بزرگوارم، آنانکه حضورشان حتی امروز که در بین ما نیستند، در تمامی لحظه‌های زندگی‌م جلوه‌هایی می‌کند.

به همسر گرامی ام، به پاس قدردانی از قلبی آکنده از عشق و معرفت که محیطی سرشار از سلامت و امنیت و آرامش و آسایش برای من فراهم آورده است و حس تعهد و مسؤلیت و تلاش را در زندگی‌مان تلالوینی خدایی داده است.

و به فرزندان دلبندم که صبورانه و صادقانه اینجانب را همراهی نموده‌اند تا بتوانم در کمال آرامش و آسایش به تهیه و تنظیم پایان نامه بپردازم.

سپاس‌گزاری

حمد و سپاس‌های بی‌گانه را که با الطاف بیکرانش توفیق و شوق پویدن راه پرافتخار آموختن را نصیبم کردانید تا بتوانم در راه ارتقای دانش خویش کام بردارم. اینک که با لطف خداوند رسالت تدوین پایان نامه خود را به اتمام رسانیده‌ام، وظیفه خود می‌دانم که از همه عزیزانی که در طول انجام این تحقیق به نوعی ایجاب‌ریاری نموده‌اند، سپاس‌گزاری نمایم.

از جناب آقای دکتر حدیری مکرر استاد راهنمای محترم که با سه صدر و کوشاده رویی راهنمای خوبی برای اینجانب بوده‌اند، تشکر و قدردانی دارم، همچنین از استاد مشاور محترم جناب آقای دکتر اصغری و استاد داور محترم جناب آقای دکتر میرلطیفی که زحمت بازخوانی مطالب پایان نامه را بر عهده گرفتند نهایت تشکر را دارم، بی‌شک انجام مراحل مختلف این تحقیق بدون حمایت و پشتیبانی این عزیزان امکان‌پذیر نبود.

بر خود لازم می‌دانم از آقایان دکتر خرم، دکتر فاضل‌نیا، دکتر توکلی، دکتر کینی و همه اساتید گروه جغرافیای دانشگاه زابل تشکر و قدردانی نمایم.

از جناب آقای دکتر محمد گلوی ناینده تحصیلات تکمیلی کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از مدیریت محترم و تمامی کارشناسان محترم آموزش و پرورش شهرستان مامون و مدیران مدارس دبستان محمدآباد و دوست خوبم آقای علیرضا پهلوان سپاس‌گزارم.

در پایان برای همه عزیزان، اساتید محترم گروه جغرافیا، بکاران و بنگلای محترم، اعضای خانواده، برادران، خواهران و دوستانم سلامتی و موفقیت را از درگاه ایزد متعال مسئلت می‌نمایم.

چکیده

آموزش و پرورش یکی از نهادهای مهمی است که باعث انتقال دانش و فرهنگ از نسلی به نسل دیگر می شود. کارکرد آموزشی در هر سرزمین، زیربنای توسعه اقتصادی-اجتماعی است و سطح بالای آموزش و سواد و دسترسی به خدمات آموزشی مطلوب از ملاکهای توسعه انسانی کشورها می باشد. با توجه به اینکه بخش مهمی از جمعیت کشور در مناطق روستایی زندگی می کنند و دسترسی آنها به مراکز آموزشی مناسب و هماهنگ با استانداردهای آموزشی از اهمیت زیادی برخوردار است، لذا پژوهش حاضر، با هدف شناسایی توزیع فضایی مراکز آموزشی موجود در دهستان محمدآباد و تعیین ارتباط بین وضعیت فضاهای آموزشی با استانداردهای آموزشی جهت تصمیم گیری برای آینده این سرزمین صورت گرفته است. نوع تحقیق، کاربردی و روش اصلی آن توصیفی-تحلیلی می باشد که برای انجام آن علاوه بر مطالعات کتابخانه ای مثل بررسی اسناد و مدارک، آمارنامه های موجود و مقالات علمی و پژوهشی از روشهای میدانی مشاهده و مصاحبه نیز استفاده شده و پس از جمع آوری داده ها و تحلیل آنها با استفاده از نرم افزار، نقشه پراکندگی مراکز آموزشی به تفکیک مدارس ابتدایی، راهنمایی و متوسطه با استفاده از نرم افزار GIS ترسیم شده است. نتایج تحقیق نشان داد: توزیع و پراکنش مدارس ابتدایی، راهنمایی از نظم بیشتری برخوردار است و این مدارس در روستاهایی که جمعیت آنها بیشتر و نسبت به بقیه روستاها مرکزیت داشته و در مجاورت راههای اصلی و مسیر تردد روستاییان قرار گرفته، واقع شده اند و دسترسی به آنها مطلوب می باشد اما پراکندگی مدارس متوسطه دهستان آرایش فضایی مناسبی ندارد و در حالی که در بعضی مناطق دهستان دسترسی به آنها برای دانش آموزان دختر و پسر مطلوب می باشد، در مناطق دیگری از دهستان، کمبود مدارس متوسطه دخترانه و پسرانه محسوس می باشد. همچنین بین وضعیت فضاهای آموزشی موجود با استانداردهای آموزشی از لحاظ میانگین تراکم دانش آموزی در کلاس و سرانه زیربنای آموزشی تناسب و هماهنگی وجود دارد اما مشکلات فیزیکی فضاهای آموزشی، ساختمانهای غیر مقاوم و فرسوده، تعداد کم مدارس هوشمند، کمبود امکانات آموزشی از قبیل آزمایشگاه و کارگاه، کمبود کادر تخصصی و توجه کمتر به فعالیتهای عملی و پژوهشی از جمله مواردی است که باعث فاصله از استانداردهای آموزشی شده اند. در پایان پژوهش نیز در جهت بهبود وضعیت آموزشی دهستان پیشنهادهای ارائه شده است.

واژگان کلیدی: تحلیل فضایی، مراکز آموزشی، دهستان محمدآباد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول
	مقدمه و کلیات تحقیق
۲	۱-۱- مقدمه
۵	۱-۲- بیان مسئله
۷	۱-۳- سئوالات تحقیق
۷	۱-۴- فرضیات تحقیق
۷	۱-۵- اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	۱-۶- اهداف تحقیق
۹	۱-۷- پیشینه تحقیق
۹	۱-۷-۱- مطالعات داخلی
۱۱	۱-۷-۲- مطالعات خارجی
۱۳	۱-۸- محدوده موضوعی، زمانی و مکانی تحقیق
	فصل دوم
	مبانی نظری تحقیق
۱۶	۲-۱- پیش درآمد
۱۶	۲-۲- تعاریف و مفاهیم
۱۶	۲-۲-۱- فضا
۱۷	۲-۲-۲- فضای جغرافیایی
۱۸	۲-۲-۳- تحلیل فضایی
۱۸	۲-۲-۴- روش تحلیل فضایی
۱۹	۲-۲-۵- دسترسی
۲۰	۲-۲-۶- روستا و جامعه روستایی
۲۰	۲-۲-۷- دهستان
۲۱	۲-۲-۸- توزیع فضایی (پراکندگی)
۲۳	۲-۲-۹- آموزش و پرورش
۲۴	۲-۲-۱۰- سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS)
۲۶	۲-۳- نظریه ها و دیدگاهها
۲۷	۲-۳-۱- نظریه ها و دیدگاه های فضایی
۳۴	۲-۳-۲- سازمان فضایی و سطح بندی روستاها
۳۶	۲-۴- نظریه سرمایه انسانی
۳۷	۲-۴-۱- تعریف و مفهوم سرمایه انسانی
۳۷	۲-۴-۲- سرمایه گذاری در سرمایه انسانی
۳۸	۲-۴-۳- تشکیل سرمایه انسانی از طریق آموزش و پرورش

- ۳۹ ۲-۵- نظام آموزش و پرورش ایران
- ۴۲ ۲-۶- مقاطع تحصیلی آموزش و پرورش در ایران
- ۴۲ ۲-۶-۱- دوره ابتدایی
- ۴۲ ۲-۶-۲- دوره راهنمایی تحصیلی (متوسطه اول)
- ۴۳ ۲-۶-۳- دوره متوسطه عمومی
- ۴۳ ۲-۶-۴- دوره پیش دانشگاهی
- ۴۴ ۲-۷- ضوابط و استانداردهای مربوط به خدمات آموزشی
- ۴۵ ۲-۷-۱- استانداردهای آموزشی و تعداد دانش آموزان در مدارس ابتدایی و راهنمایی
- ۴۷ ۲-۸- مدرسه هوشمند
- ۴۸ ۲-۸-۱- پیشینه هوشمندسازی مدارس
- ۴۹ ۲-۸-۲- اهداف ایجاد مدارس هوشمند
- ۵۰ ۲-۸-۳- پیش نیازها جهت اجرای مدارس هوشمند

فصل سوم:

مواد و روش ها

- ۵۲ ۳-۱- پیش درآمد
- ۵۴ ۳-۲- موقعیت، حدود و وسعت منطقه مورد مطالعه
- ۵۵ ۳-۳- ویژگیهای طبیعی منطقه
- ۵۵ ۳-۳-۱- زمین شناسی و ژئومورفولوژی
- ۵۶ ۳-۳-۲- آب و هوا (اقلیم)
- ۶۲ ۳-۳-۲-۱- بادهای ۱۲۰ روزه سیستان
- ۶۲ ۳-۳-۳- منابع آب
- ۶۴ ۳-۳-۴- خاکهای منطقه
- ۶۵ ۳-۳-۵- وضعیت پوشش گیاهی
- ۶۵ ۳-۳-۶- زندگی جانوری
- ۶۶ ۳-۴- ویژگیهای جغرافیای انسانی
- ۶۶ ۳-۴-۱- بررسی وضعیت جمعیت منطقه
- ۶۸ ۳-۴-۲- ترکیب جنسی جمعیت
- ۶۸ ۳-۴-۳- وضعیت سواد
- ۶۹ ۳-۴-۴- کشاورزی
- ۷۰ ۳-۴-۵- صنایع و معادن
- ۷۱ ۳-۴-۶- فعالیت های عمرانی و خدماتی
- ۷۱ ۳-۴-۶-۱- مسکن روستایی
- ۷۲ ۳-۴-۶-۲- معابر و شبکه حمل و نقل
- ۷۳ ۳-۴-۶-۳- تأمین آب شرب
- ۷۳ ۳-۴-۶-۴- برق رسانی
- ۷۳ ۳-۴-۶-۵- خدمات بهداشتی و درمانی

- ۷۴ ۳-۴-۶-۶- سایر خدمات
- ۷۴ ۳-۴-۷- ویژگی های فرهنگی و اجتماعی
- ۷۵ ۳-۴-۸- جغرافیای تاریخی سیستان
- ۷۶ ۳-۴-۹- آثار تاریخی منطقه
- ۷۹ ۳-۵- روش تحقیق
- ۷۹ ۳-۵-۱- روشها و مراحل تحقیق
- ۸۰ ۳-۵-۲- جامعه آماری
- ۸۱ ۳-۵-۳- روش و ابزار گرد آوری داده ها
- ۸۲ ۳-۵-۴- شاخص های مورد مطالعه
- ۸۳ ۳-۵-۵- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم

یافته های تحقیق

- ۸۵ ۴-۱- پیش درآمد
- ۸۵ ۴-۲- یافته های توصیفی و تحلیلی
- ۸۸ ۴-۲-۱- تغییرات مربوط به تعداد جمعیت و خانوار روستاهای مورد مطالعه
- ۹۱ ۴-۲-۲- مراکز آموزشی مقطع ابتدایی
- ۹۲ ۴-۲-۲-۱- پراکندگی و دسترسی به مدارس ابتدایی در دهستان محمدآباد
- ۹۸ ۴-۲-۲-۲- درجه بندی مدارس ابتدایی دهستان در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۰۰ ۴-۲-۲-۳- تراکم دانش آموز در کلاس های مدارس ابتدایی در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۰۱ ۴-۲-۲-۴- وضعیت فضاها و تجهیزات آموزشی مدارس ابتدایی دهستان در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۰۵ ۴-۲-۲-۵- بررسی وضعیت کادر آموزشی و سایر کارکنان مدارس ابتدایی دهستان
- ۱۰۸ ۴-۲-۳- مراکز آموزشی مقطع راهنمایی
- ۱۰۸ ۴-۲-۳-۱- پراکندگی و دسترسی به مدارس راهنمایی در دهستان محمدآباد
- ۱۱۶ ۴-۲-۳-۲- درجه بندی مدارس راهنمایی دهستان در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۱۷ ۴-۲-۳-۳- تراکم دانش آموز در کلاس های مدارس راهنمایی دهستان در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۱۸ ۴-۲-۳-۴- وضعیت فضاها و تجهیزات آموزشی در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۲۳ ۴-۲-۳-۵- بررسی وضعیت کادر آموزشی و سایر کارکنان مدارس راهنمایی دهستان
- ۱۲۴ ۴-۲-۴- مراکز آموزشی مقطع متوسطه
- ۱۲۶ ۴-۲-۴-۱- پراکندگی و دسترسی به مراکز آموزشی متوسطه در دهستان محمدآباد
- ۱۳۳ ۴-۲-۴-۲- تراکم دانش آموز در کلاس های مراکز آموزشی متوسطه دهستان در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۳۴ ۴-۲-۴-۳- وضعیت فضاها و تجهیزات آموزشی در مقایسه با استانداردهای آموزشی
- ۱۳۶ ۴-۲-۴-۴- بررسی وضعیت کادر آموزشی و سایر کارکنان مدارس متوسطه دهستان
- ۱۳۷ ۴-۳- آزمون فرضیات

۱۳۸

۱-۳-۴-آزمون فرضیه نخست

۱۳۹

۲-۳-۴-آزمون فرضیه دوم

فصل پنجم

جمع بندی، نتیجه گیری و پیشنهادات

۱۴۳

۱-۵-جمع بندی

۱۴۴

۲-۵-نتیجه گیری

۱۴۷

۳-۵-پیشنهادات

۱۵۲

منابع

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۴	جدول ۱-۱- مراکز آموزشی مورد مطالعه
۴۶	جدول ۲-۱- استانداردهای آموزشی و تعداد دانش آموزان آنها در مدارس ابتدایی
۴۶	جدول ۲-۲- استانداردهای آموزشی و تعداد دانش آموزان آنها در مدارس راهنمایی
۴۷	جدول ۲-۳- استانداردها و ضوابط خدمات آموزشی در مناطق روستایی کشور
۵۴	جدول ۳-۱- مساحت دهستانهای شهرستان هامون در سال ۱۳۹۱
۵۸	جدول ۳-۲- وضع جوی منطقه سیستان بر حسب ماه: سال ۱۳۸۹
۵۹	جدول ۳-۳- ویژگیهای عناصر اقلیمی منطقه سیستان
۶۰	جدول ۳-۴- آمار تعدادی از عناصر اقلیمی ایستگاه سینوپتیک زابل طی سالهای ۹۰-۱۳۸۰
۶۷	جدول ۳-۵- تعداد جمعیت و خانوار شهرستان هامون در سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰
۶۷	جدول ۳-۶- وسعت و تراکم جمعیت دهستانهای شهرستان هامون در سال ۱۳۹۰
۶۸	جدول ۳-۷- تعداد خانوار و جمعیت از نظر جنسیت در شهرستان هامون و دهستان محمدآباد در سال ۱۳۸۵
۶۹	جدول ۳-۸- تعداد افراد باسواد و بی سواد بر حسب جنس در شهرستان هامون
۷۲	جدول ۳-۹- طول محور های روستایی آسفالتی شهرستان هامون در سال ۱۳۹۰
۸۰	جدول ۳-۱۰- مراحل انجام تحقیق
۸۸	جدول ۴-۱- طرح اتصال مدیریت آموزش و پرورش شهرستان هامون در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۸۹	جدول ۴-۲- تعداد خانوار و جمعیت روستاهای مورد مطالعه دهستان محمد آباد در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰
۹۴	جدول ۴-۳- مقایسه تعداد آموزشگاهها و تعداد دانش آموزان مقطع ابتدایی سال ۹۲-۱۳۹۱
۹۷	جدول ۴-۴- آمار مدارس ابتدایی روستاهای مورد مطالعه در دهستان
۹۸	جدول ۴-۵- وضعیت مدارس ابتدایی دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ از حیث درجه استاندارد آموزشی
۱۰۱	جدول ۴-۶- مقایسه فضاهای آموزشی مقطع ابتدایی دهستان از نظر محوطه و زیر بنا با استانداردهای آموزشی درسال تحصیلی ۹۱-۹۲
۱۰۷	جدول ۴-۷- توزیع کارکنان مدارس ابتدایی دهستان محمد آباد از لحاظ جنسیت در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۱۱۲	جدول ۴-۸- مقایسه تعداد آموزشگاهها و تعداد دانش آموزان مقطع راهنمایی در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۱۱۵	جدول ۴-۹- آمار مدارس راهنمایی روستاهای مورد مطالعه در دهستان محمد آباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۱۲۱	جدول ۴-۱۰- مقایسه فضاهای آموزشی مدارس راهنمایی دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۱۳۱	جدول ۴-۱۱- آمار مدارس مراکز آموزشی متوسطه دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۱۳۵	جدول ۴-۱۲- مقایسه سرانه فضاهای آموزشی زیر بنا در مدارس متوسطه دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱

(متر مربع)

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۲۵	شکل ۱-۲-۱- اجزای یک پایگاه اطلاعاتی مبتنی بر GIS
۲۹	شکل ۲-۲- مدل فون تانن
۳۰	شکل ۲-۳- سلسله مراتب مکانهای مرکزی کریستالر
۳۲	شکل ۲-۴- سلسله مراتب مرکزی براساس اصول بازار یابی، ترابری و اداری
۳۶	شکل ۲-۵- سطح بندی سکونتگاههای روستایی
۵۳	شکل ۳-۱- نقشه تقسیمات سیاسی استان سیستان و بلوچستان
۵۷	شکل ۳-۲- منحنی آمبروترمیک منطقه سیستان
۶۱	شکل ۳-۳- نمودار خلاصه پارامترهای محاسباتی دمای هوا در ایستگاه زابل
۸۶	شکل ۴-۱- نمودار ستونی تعداد آموزشگاههای مدیریت آموزش و پرورش شهرستان هامون در سال تحصیلی ۹۱-۹۲
۸۶	شکل ۴-۲- نمودار ستونی تعداد دانش آموزان مدیریت آموزش و پرورش شهرستان هامون در سال تحصیلی ۹۱-۹۲
۸۷	شکل ۴-۳- نمودار دایره ای درصد کارکنان مدیریت آموزش و پرورش شهرستان هامون از لحاظ مدرک تحصیلی در سال تحصیلی ۹۱-۹۲
۹۰	شکل ۴-۴- نمودار ستونی جمعیت سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ روستاهای مورد مطالعه در دهستان محمدآباد
۹۳	شکل ۴-۵- نقشه پراکندگی مدارس ابتدایی دهستان محمد آباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۹۵	شکل ۴-۶- نقشه دسترسی دانش آموزان روستایی به مدارس ابتدایی دهستان محمد آباد در سال تحصیلی ۹۲-۱۳۹۱
۹۹	شکل ۴-۷- نمودار ستونی درجه بندی مدارس ابتدایی دهستان محمد آباد در سال تحصیلی ۹۲-۹۱ در مقایسه با استانداردهای آموزشی
۱۰۶	شکل ۴-۸- نمودار دایره ای درصد کارکنان (آموزشی، اداری و خدماتی) مقطع ابتدایی دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۱-۹۲
۱۱۰	شکل ۴-۹- نقشه پراکندگی مدارس راهنمایی دهستان محمد آباد در سال تحصیلی ۹۲-۹۱
۱۱۳	شکل ۴-۱۰- نقشه دسترسی دانش آموزان روستایی دهستان محمدآباد به مدارس راهنمایی در سال تحصیلی ۹۲-۹۱
۱۲۷	شکل ۴-۱۱- نقشه پراکندگی مراکز آموزشی متوسطه دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۹۱
۱۲۸	شکل ۴-۱۲- نمودار ستونی مقایسه جمعیت دانش آموزی مدارس متوسطه دهستان محمدآباد به تفکیک رشته تحصیلی در سال تحصیلی ۹۲-۹۱
۱۲۹	شکل ۴-۱۳- نقشه دسترسی دانش آموزان روستایی به مراکز آموزشی متوسطه دهستان محمدآباد در سال تحصیلی ۹۲-۹۱

فصل اول

مقدمه و کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

لفظ آموزش و پرورش در مفهومی وسیع به کلیه فرآیندهایی اطلاق می شود که زندگی فرهنگی را برای انسان تأمین می کند (جرالد ال، ۱۳۸۹، ۱۱).

آموزش و پرورش فرآیندی زگهواره تا گور است که در هر جامعه ای وجود داشته و اشکال گوناگونی دارد، از یادگیری براساس تجربه های زندگی تا آموزش و پرورش آموزشگاهی، از اجتماعات صنعتی تا غیر صنعتی، از محیط های روستایی تا شهری، بنابراین آموزش و پرورش یک پدیده اجتماعی است (علاقه بند، ۱۳۷۲، ۴).

آموزش رسمی نهاد مهمی برای انتقال دانش و فرهنگ از نسلی به نسل دیگر و پرورش آن دسته از خصایص آدمی است که به بازده اقتصادی، ثبات اجتماعی و ایجاد دانش های جدید کمک می کند، بخشی از این دانش همان نظری است که جامعه نسبت به خود نظام مدرسه پیدا می کند، برای آنکه یک نهاد نقش مهمی در جامعه ایفا کند لازم است مشروع باشد یعنی مردمی که از آن استفاده می کنند، باید معتقد باشند که این نهاد در خدمت منافع و نیازهای آنان است (کانوی، ۱۳۶۷، ۱۳).

امروزه بسیاری از متفکران و متخصصان تعلیم و تربیت که طرفدار برداشتی نو و دیدی تازه در زمینه اصلاحات آموزشی هستند، بر این باورند که برنامه ریزی اصلاحات به منظور تجدید نظر اساسی در عملکرد گذشته و کنونی نظام های تعلیم و تربیت هر کشور باید در پرتو بررسی پیشینه تاریخی تحولات آموزش و پرورش و تحلیل وضعیت کنونی نظام آموزشی صورت گیرد، زیرا در این صورت می توان با دیدی تازه و جامع عواملی را که موجب رکود فعالیتهای فرهنگی و علمی

و شکل گیری دشواریهای کنونی نظام آموزشی شده است، شناسایی کرد (کانل، ۱۳۷۳، ۶۹۴).

اصولاً ساختار نظام آموزش و پرورش در ابعاد دوگانه بررسی می شود که عبارتند از:

۱- بعد عمودی نظام که شامل مراحل تحصیلات رسمی با توجه به سن ورود به مدرسه و تعداد سالهای تحصیل در هر مرحله تحصیلی است.

۲- بعد افقی نظام آموزش و پرورش که به تقسیمات درونی هر یک از مراحل تحصیلی یا دوره های آموزشی که شامل شاخه ها و رشته های تحصیلی است، اطلاق می شود مانند رشته های نظری و فنی و حرفه ایی در دوره متوسطه (آقازاده، ۱۳۸۸، ۲۳).

مسئولان برنامه های اصلاحی آموزش و پرورش ممالک موفق معتقدند که اصلاح کمی و کیفی آموزش و پرورش باید از مقاطع تحصیلی پایین تر آغاز گردد تا بتوان شرایط تحول برای مقاطع بالاتر را مهیا ساخت، آنان تأکید دارند که بازسازی و اصلاح آموزش و پرورش فرآیندی نیست که بتوان آن را با اقدام ضربتی آن هم از رأس و قلّه ی هرم آموزشی آغاز کرد، بلکه اقدام اصلاحی متناسب و سنجیده باید از قاعده هرم آموزشی یعنی از سطح آموزش قبل از دبستان و آموزش ابتدایی شروع گردد تا بتوان آن را به صورت فرآیندی فراگیر و همه جانبه به سطوح بالای آموزشی (دوره متوسطه و آموزش عالی) هدایت کرد. اما متأسفانه این توصیه کارشناسان در فرهنگ برنامه ریزی کشور ما جایگاه شناخته شده ایی ندارد (همان، ۱۳۸۸، ۲۲۱-۲۲۰).

با توجه به اینکه در اصل سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به مسئله آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح تأکید شده است و همچنین سطح بالای آموزش و سواد از ملاک های توسعه انسانی کشورها محسوب می شود لذا دسترسی جوامع

روستایی و شهری به خدمات آموزشی و پراکنش مناسب مراکز آموزشی از اهمیت زیادی برخوردار است.

در این پژوهش وضعیت دسترسی دانش آموزان دهستان محمد آباد شهرستان هامون در منطقه سیستان به مراکز آموزشی ابتدایی، راهنمایی و متوسطه با استفاده از روش تحلیل فضایی و نرم افزار سیستم اطلاعات جغرافیایی GIS مورد بررسی قرار می گیرد.

چارچوب اصلی این پژوهش ابتدا در فصل اول تحت عنوان مقدمه و کلیات تحقیق شامل بیان مسئله، سئوالات تحقیق، فرضیات تحقیق، اهمیت و ضرورت انجام تحقیق، اهداف تحقیق، پیشینه ی تحقیق (مطالعات داخلی و خارجی) محدوده ی موضوعی، زمانی و مکانی تحقیق می باشد.

فصل دوم شامل مبانی نظری تحقیق است که در آن پیش در آمد، تعاریف و مفاهیم و دیدگاه ها و نظریه ها ذکر می گردد.

در فصل سوم این پژوهش بعد از پیش در آمد ابتدا کلیات جغرافیایی منطقه مورد مطالعه در قالب ویژگی های طبیعی و انسانی و سپس به بیان مواد و روش ها، جامعه آماری و روش ها و ابزار گردآوری داده ها و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات پرداخته شده است.

فصل چهارم شامل یافته های تحقیق به صورت پیش در آمد و یافته های توصیفی بدست آمده از بررسیهای میدانی در سه مقطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه و آزمون فرضیات می باشد.

و فصل پنجم به جمع بندی، نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات می پردازد.

۱-۲- بیان مسئله

انسان موجودی است تغییر پذیر با توانایی های بالقوه نامحدود که این توانایی ها می تواند تحت نظام و برنامه ریزی آموزشی و پرورشی به فعل تبدیل شود و جوامع انسانی را از مواهبی بسیارگران برخوردار نماید، بهبود در نحوه انجام وظیفه، امکان استفاده بیشتر از منابع محدود داخلی، کاهش هزینه ها و سرانجام تحقق هر چه بهتر هدف های سازمانی آنگاه میسر است که قابلیتها و مهارتهای منابع انسانی بر اثر آموزش و بهسازی تقویت شوند تا بتوانند نقش و سهم خود را در تلاشهای توسعه ایفا کنند (میر سپاسی، ۱۳۷۲، ۲۹۷).

در قرن اخیر گرایش شدید به آموزش و پرورش رسمی، گسترش قابل ملاحظه مراکز آموزشی را سبب گردید و برداشت جامعه را درباره ی رسالت و مسئولیت مدرسه به کلی دگرگون کرد (معیری، ۱۳۸۱، ۲۳).

مربیان، مدیران و معلمان بر کارکرد مدرسه در جهت تنویر افکار تأکید می کنند، اینها مدعی اند که آموزش رسمی جز مهمی از فرآیند مادام العمر آموزش و پرورش است که نه تنها شناخت پدیده های مهم بلکه خود فرآیند یادگیری را نیز به جوانان می آموزد، کار فرمایان، مدرسه را وسیله ایی برای فراهم آوردن مهارتها و آماده ساختن جوانان برای کارکردهای اقتصادی در جامعه ای که مرتباً تکنولوژی پیچیده تر می شود، می دانند (کانوی، ۱۳۶۷، ۱۳).

امروزه گروه عظیمی از مردم کشور ما نیز تحصیل و در نتیجه پیشرفت را یکی از نیازهای اساسی خود می دانند. اکنون تعداد زیادی از انسان ها بایستی از حداقل دانش روز برخوردار باشند که این حداقل از مجموع چندین برابر حداکثر چند قرن گذشته بسیار بزرگتر و بیشتر و دارای کیفیتی کاملاً متفاوت است. لازم به یادآوری است، هر چه بر تعداد جمعیت دانش آموزی افزوده

می شود از کیفیت تدریس و برنامه های آموزش و پرورش کاسته می شود، از طرف دیگر بدلیل عدم توجه به خصوصیات فردی فراگیران، تعدادی از آنها درس و مدرسه را رها کرده و جزء افراد کم سواد در می آیند، لذا باید متناسب با افزایش تعداد دانش آموزان توجه به آموزش متناسب، صورت گیرد. از نقطه نظر هزینه و مخارج این حقیقت مسلمی است که بایستی هر ساله مبلغ قابل توجهی بر بودجه آموزش و پرورش افزود و اگر دخالت کشورهای استعمارگر در امور سایر کشورها نبود معقول این بود که رقم اول بودجه هر کشور به جای امور نظامی به آموزش و پرورش اختصاص یابد. در جامعه اسلامی ما توجه به آموزش و پرورش منبعث از تأکید دین اسلام و قرآن کریم و سنت و سیره پیامبر و ائمه اطهار است، لذا پرورش نیروی انسانی خلاق و هماهنگ با معنویات حکومت اسلامی رسالتی است که بر دوش دستگاه تعلیم و تربیت قرار دارد و تحقق آن ضامن موفقیت سایر سازمانها و نهادهای اجرایی کشور می باشد، به عبارتی دیگر توسعه اقتصادی و اجتماعی یک کشور مرهون توسعه آموزشی و فرهنگی است (عسکری و محسنی نیا، ۱۳۷۳، ۴۸).

باتوجه به اینکه در بعضی موارد عدم ساماندهی و عدم توزیع مناسب مراکز آموزشی در دهستان محمد آباد مشاهده می شود و در برخی از روستاها کمبود فضای آموزشی وجود دارد و در برخی دیگر از روستاها، فضاهای آموزشی ساخته شده بلا استفاده باقی مانده است و همچنین در بعضی از روستاها وضعیت مدارس از استانداردهای آموزشی فاصله دارد و این موارد باعث افت تحصیلی، ترک تحصیل و بازماندن دانش آموزان از تحصیلات بالاتر می شود لذا تحقیق حاضر تحت عنوان (تحلیل فضایی دسترسی به مراکز آموزشی دهستان محمد آباد شهرستان هامون) صورت گرفته است.

۱-۳- سئوالات تحقیق

۱- آیا پراکنش مراکز آموزشی دهستان محمد آباد از نظر فضایی، متناسب با جمعیت روستایی می باشد؟

۲- بین وضعیت فضاهای آموزشی موجود دهستان از نظر تعداد دانش آموز و تجهیزات با استانداردهای آموزشی چه ارتباطی وجود دارد؟

۱-۴- فرضیات تحقیق

۱- آرایش فضایی متناسبی بین پراکندگی مراکز آموزشی با جمعیت روستایی دهستان وجود ندارد.

۲- هماهنگی زیادی بین وضعیت فضاهای آموزشی موجود دهستان از نظر تعداد دانش آموز و تجهیزات با استانداردهای آموزشی وجود ندارد.

۱-۵- اهمیت و ضرورت تحقیق

کارکرد آموزشی در هر سرزمین زیر بنای توسعه اقتصادی - اجتماعی می باشد، جامعه ایی که از نظر سطح سواد و تخصص از موقعیتهای مناسب برخوردار نباشد، امکان ارتقاء کیفی برای جمعیت آن وجود ندارد، بنابراین گسترش خدمات آموزشی در ایجاد زمینه های مناسب برای توسعه اقتصادی - اجتماعی نواحی روستایی لازم است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۹۰، ۱۱۸-۱۱۷).

یکی از ابزارهای مهم برنامه ریزی در اختیار داشتن اطلاعات و آمار از وضع موجود می باشد که به برنامه ریز این امکان را می دهد تا با بررسی مسائل و تنگناها و تجزیه و تحلیل داده های آماری امکان تدوین برنامه ایی منطبق با مقتضیات زمان و مکان را فراهم آورد. از میان انواع

برنامه ریزیها، برنامه ریزی آموزشی اساسی ترین و بنیادی ترین آنها می باشد، از عناصر مهم در فرآیندهای آموزشی وجود امکانات فیزیکی نظیر ساختمان، تأسیسات و تجهیزات مربوطه می باشد که تأمین آن بویژه در کشورهای در حال توسعه بدلیل محدودیت منابع مالی تنگناهایی را در امر آموزش ایجاد می نماید، در کشور ما توجه به این امر مستلزم مکان گزینی مناسب فضاهای آموزشی است تا از این طریق ضمن بهره برداری کامل از فضا و امکانات، بازدهی مطلوب از سرمایه گذاری در این بخش حاصل آید و با توجه به اینکه تحقیق علمی اساسی ترین وسیله برای کنترل، اصلاح، تغییر و توسعه تعلیم و تربیت می باشد، لذا با انجام چنین پژوهش هایی می توان بعضی از مشکلات و نارساییهای موجود در بخش آموزش و پرورش مناطق روستایی را شناسایی کرد و در جهت حل این مشکلات راهکارهایی ارائه نمود.

به عنوان مثال بررسی امکانات موجود آموزش و پرورش در کشور نشان می دهد که این نوع امکانات در روستاهای کشور کمتر از امکانات موجود در شهرها است و این مسئله از زمان های گذشته تا کنون در روند مهاجرت روستاییان به نقاط شهری تأثیر گذار بوده است.

۶-۱- اهداف تحقیق

- ۱- شناسایی توزیع فضایی مراکز آموزشی موجود در دهستان محمد آباد.
- ۲- تعیین ارتباط بین وضعیت فضاهای آموزشی موجود با استانداردهای آموزشی جهت تصمیم گیری برای آینده.

۷-۱- پیشینه تحقیق

بطور طبیعی هر پژوهشی در تداوم پژوهش های پیشین به انجام می رسد، هم از دوباره کاریها در آن اجتناب می شود و هم از داده های تحقیقات پیشین برخوردار می گردد، ارتقا دانش نیز به همین تداوم وابسته است. (ساروخانی، ۱۳۸۵، ۱۴۶).

بررسیهای بعمل آمده نشان می دهد که در زمینه تحلیل فضایی و مکانی دسترسی به مراکز آموزشی پژوهش هایی انجام گرفته است که نمونه هایی از مطالعات داخلی و خارجی عبارتند از:

۷-۱-۱- مطالعات داخلی

- ناصری و جی واد (۱۳۸۴) تحلیل توزیع مکانی مراکز آموزشی با استفاده از GIS را انجام دادند، نتیجه اینکه: کاربریهای عمومی در بسیاری از شهرها قادر به ارائه خدمات مطلوب به شهروندان نمی باشند، دستیابی به چنین هدفی منوط به شناخت معیارها و ضوابطی است که در مکان یابی مراکز خدماتی مورد استفاده قرار می گیرد، براین اساس اهم مشخصه ها: سازگاری، مطلوبیت و ظرفیت است که هر یک در زیر مجموعه خود به ضوابط کمی منتهی می شود و بدین لحاظ سیستم اطلاعات جغرافیایی یا GIS مورد استفاده قرار گرفته و با استفاده از توابع تحلیل مکانی و براساس ترکیب عوامل و لایه های اطلاعاتی وضعیت موجود استقرار مدارس به لحاظ تناسب یا عدم تناسب با سایر کاربریهای شهر مورد استفاده قرار می گیرد.

- احد نژاد روشتی و همکاران (۱۳۹۱) در تحلیل پراکنش فضایی مراکز آموزشی منطقه ۸ تبریز اعلام کردند که در این تحقیق با استفاده از روش های تحلیل نزدیک ترین همسایه و شاخص موران و با توجه به نتایج بدست آمده از مدل های ارزیابی چند معیاری و تحلیل سلسله